Alexander Jablonowski

Ştefan cel Mare

în mărturii poloneze

Cluj-Napoca, 2024

Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów* (Problemele românilor sub dinastia Iagelonilor), Akta i listy (Acte şi scrisori), Warszawa 1878, pp. XLVIII-LXXX.

Selecţie de texte şi adaptare:

ion drăguşanul

Românii, „din cauza virtuţii lui de nedescris, îl consideră sfânt”

Istoriografia poloneză, începând cu contemporanul lui Ştefan cel Mare, cronicarul Jan Długosz (1415, Brzeźnicy – 19 mai 1489, Kracovia), şi continuând cu cronicarii sau istoricii posterităţii sale Marcin Kromer (11 noiembrie 1512 – 23 martie 1589), Maciej Stryjkowski (1547, Stryków – 21 octombrie 1586), Marcin Bielski (1550-1599), Dionizy Zubrzycki (1777-1862), Pałauzów, Hustyn, Sękowski, Czerny, Dogiel, Danilowicz, Jekel sau Jablonowski au contribuit la o excelentă portretizare, durabilă în timp, a lui Ştefan cel Mare, hospodarul din Ţara românească a Moldovei.

În Polonia, de-a lungul veacurilor, Ştefan cel Mare a fost şi rămâne „**un om de excepţie**, din toate punctele de vedere, plin de **netăgăduită înaltă diplomație**, de **abilități militare și administrative**, care, urcând pe tronul ţării sale, cu **extraordinara sa tărie de caracter** a devenit **cel mai mare dintre voievozii valahi**, într-un cuvânt, Ștefan al IV-lea, care **merită un mare nume** şi printre urmașii săi”, „curajosul Ștefan”, pe care românii, „din cauza virtuţii lui de nedescris, îl consideră sfânt”.

E drept, au existat, mai ales în epoca naţionalismului european, şi istorici polonezi detractori, precum Sękowski, care considera că aprigul, viteazul şi inteligentul voievod moldav „avea ticăloșie, perversitate, cruzime, lăcomie și toate acele vicii care ar putea umple inima obscenă a unui tiran; el era adevăratul Ali-Teleben al acelei epoci. Viața lui este o serie a celor mai întunecate crime, iar istoricii de mai târziu nu ar trebui să-l menționeze în istoria poloneză” – dar acuzele acestea sunt răsfrângeri ostile ale incapacităţii iagelonilor, care se aflau pe tronurile Poloniei, Cehiei, Ungariei şi Lituaniei, de a-i face faţă acestui erou legendar, care s-a folosit de mediocritatea lor, după cum o cereau interesele ţării sale, pe care o râvneau, deopotrivă, maghiarii, polonii şi turcii.

Folosind surse diverse, inclusiv cronici greceşti şi turceşti (de pildă, cronicile turcului Chodża Saad-ed-din), dar mai ales acte şi scrisori, aflate în arhivele şi în colecţiile poloneze, istoricul Alexander Jablonowski izbutea, în 1878, să ne redea fragmente de memorie românească pierdută, prefaţate superb printr-o naraţiune istorică, pe care cred că e timpul să o dezvălui celor intersaţi de adevărata identitate românească (**I. D.**).

Alexander Jablonowski:

Ştefan cel Mare, în mărturii poloneze

„Este aproape sigur că Țara românească a Moldovei, neasigurată în mod corespunzător de Polonia, ar fi devenit în curând prada cea mai sigură a otomanilor, care se ridicau la cea mai înaltă putere, dacă nu ar fi fost un om de excepţie, din toate punctele de vedere, plin de netăgăduită înaltă diplomație, de abilități militare și administrative, care, urcând pe tronul ţării sale, cu extraor-

dinara sa tărie de caracter a devenit cel mai mare dintre voievozii valahi, într-un cuvânt, Ștefan al IV-lea, care merită un mare nume şi printre urmașii săi. Mintea lui îndrăzneață și-a propus să asigure nu numai Țara românească a Moldovei cu un baraj impracticabil împotriva năvălirilor străine; în același timp, s-a eliberat chiar și de actuala vasalitate poloneză, întărindu-și forțele şi unind sub stăpânire ambele provincii româneşti, atât Moldova, cât și Muntenia (adică Basarabia – n. n.). Aceasta nu însemna un gând de unitate națională românească, în sens strict – ar fi fost prematur, românismul nu a însemnat încă nimic în sfera politicii hospodarilor; dar a fost întotdeauna o expresie a sentimentului a necesităţii unei uniri politice mai strânse a două societăţi complet omogene. Cu toate acestea, stindardul îndrăzneț al independenței și unității moldovene și muntene, ridicat în acest fel, i-a provocat pe toți cei trei vecini, în același timp: Turcia, Ungaria și Polonia. Însă Ștefan avea destulă viclenie diplomatică și putere pentru a profita de neînțelegerile asupra suveranității acestor vecini și a-i elimina pe toți, unul câte unul. De asemenea, a devenit un model neîntrecut de diplomație în rândul hospodarilor din România; iar domnia sa de patruzeci și șase de ani (din 1458 – de fapt, din 1457, până în 1504) i-a oferit prea mult spațiu pentru dezvoltarea ulterioară – în fața căreia diplomația Poloniei, trecând neglijent peste momentele cele mai favorabile pentru a întemeia, pe baze de nezdruncinat, cerințele inevitabile ale propriei sale politici, a suferit grav, cu prețul propriilor înfrângeri, şi să se adăpostească în spate zidului altuia, atunci când acel zid deja se transformase într-o ambuscadă.

Prima apariție în sine l-a caracterizat suficient noul hospodar.

Petru Aaron, alungat de la putere, a căutat refugiu în Polonia, iar Ștefan i-a cerut regelui să-i fie predat adversarul său. iar când a primit un răspuns negativ, a invadat, pe neaşteptate, Rusia Mică și Podolia. Apoi, în 1459, printr-o înțelegere cu trimișii polonezi de pe malul Nistrului, a jurat, după obiceiul predecesorilor săi, că nu va recunoaște ca domn al său pe nimeni altul decât pe rege și că nu va sluji decât lui și coroanei poloneze; la urma urmei, au obținut un angajament important unul de la celălalt, pentru ca dușmanul său, Petru Aaron, să fie ținut strict într-o cetate departe de granițe[1]. Curând (1460) Ştefan a emis o lege vamală pentru negustorii din Lvov, care făceau comerț în țara sa, şi le-a permis supușilor liberă navigație și pescuit pe Nistru[2].

După ce a primit asigurări din Polonia, Ștefan, profitând de tulburările din Muntenia, cauzate de cruzimile incredibile ale lui Vlad V Dracula, i-a venit imediat ideea de a uni acea țară (doar Basarabia – n. n.) cu Țara românească a Moldovei. Pentru a realiza acest lucru a fost însă necesar să se alăture turcilor, care, abia în 1460, printr-un act memorabil, la Adrianopol, trecuseră Muntenia sub stăpânirea lor, pe vecie, și o întăriră prin alianța cu Ungaria, în 1461. Acest lucru nu l-a încurcat pe aprigul Ștefan, care a hotărât să încheie imediat o înțelegere cu Muhammad al II-lea; iar apoi, în 1462, când sultanul, după ce a luat Dunărea, a pornit să cucerească

---

[1] Zubrz. Kronika m. Lwowa, str. 113

[2] p. Akta i listy, I, N. 71.

Bucureştiul, a alergat către Kilia și Cetatea Albă (Belogród), cetăţile muntene, pe care Dracula le cucerise recent. Cu toate acestea, curajosul tânăr hospodar a greșit în calculele sale: nu numai că turcii nu i-au permis să ia Muntenia (Basarabia – n. n.) și să pună în practică ideea unirii celor două teritorii valahe, de atunci, pentru că au pus pe Radu Vodă în scaunul din Bucureşti; mai mult, au lăsat, pentru moment, cetăţile de jos în stăpânirea lui Ştefan.

Urmărind evoluțiile îndelungatei domnii a lui Ștefan, arătând mişcările sale fulgerătoare, în toate direcţiile, şi înţelegerile ulterioare dintre Polonia cu Turcia şi Ungaria, competiţia sa acerbă cu ţara fratelui muntean, în scopul unirii ambelor provincii româneşti şi a asigurării independența propriei țări, toate acestea sunt, de fapt, sarcina noastră în această lucrare. Este suficient să spunem că eforturile lui Ştefan au împiedicat Țara românească a Moldovei să se unească mai strâns cu Republica Polonă, pentru că el, mai mult decât oricine altcineva, a trezit în ea un sentiment mai puternic de separare politică și națională, i-a dat un aspect individual mai pronunțat, și a încurajat poporul să fie mai curajos în bătălia cu forțele vitale ale vieții, îmbogățite, pentru viitor, cu tradiția puterii și a faimei, pe care le dobândise. Unificarea integrală cu republica Jagielloniană era încă posibilă. Pentru toate acestea, este și mai necesar să urmărim cu atenție toate evoluțiile din relațiile directe ale lui Ştefan cu Polonia.

În ciuda tuturor aptitudinilor sale extraordinare, Ştefan era nevoit să rămână în relații bune cu regele Cazimir. I-a fost imposibil să se desprindă de relaţia tra-

diţională de vasalitate. Deci, a trebuit să-și reînnoiască jurământul de credință la fiecare eveniment major. Așadar, imediat, în 1462, când a fost dezamăgit de ocuparea Munteniei, pierzând speranța sa în turci și unguri[3], nu numai că el însuși și-a reînnoit personal jurământul față de rege, ci și mitropolitul a trebuit să-l susţină, împreună cu boierii, deși Ștefan a mai jurat mai înainte, dar, de când s-a îndepărtat de Ungaria, a jurat din nou[4]. Ce este mai interesant, acum hospodarul se angajează că nu-și va înstrăina nici una dintre moșii, fără ştiinţa regelui[5].

Apoi, asigurat de jurămintele din Polonia, Ştefan s-a repezit imediat în altă direcţie: în 1463, l-a înfruntat cu curaj pe regele maghiar Matyas Corvinus, fiul lui Hunyad, vrând să profite de ascensiunea în Ungaria a vlahilor transilvăneni[6]; după înscăunarea, în 1465, a lui Radu cel Frumos în Ţara Românească, cucereşte cetatea Kilia (Lycostomos); iar în 1467 i-a provocat o înfrângere severă lui Matyas, chiar și atunci când, pentru răzbunare și pentru a distruge puterea excesiv de crescândă a lui Ștefan, Matyas a traversat Carpații, cu intenția de a-l plasa pe Petru Aaron pe tron – care, după această expediție nereușită, a fugit din nou în Polonia. Regele Cazimir și-a primit partea din pradă, pentru că Ştefan i-a trimis, la Vilnius, o parte semnificativă din ce capturase de la maghiari și toate stindardele luate[7].

---

[3] p. Akta i Listy I, N. 51 i 52.
[4] Bielski: Kronika, t. V str. 124.
[5] Tamże, I, N. 49.
[6] p. Akta i Listy I, N. 51
[7] Bielski: Kronika, t. V, str. 174.

Pentru a caracteriza relațiile din acea vreme, mai putem aminti că, în 1465, orașul Lvov a trimis hospodarului un dar de 6 coți de pânză și că el a acceptat cu recunoștință acest dar[8].

O mare importanță s-a acordat tributului hospodarului. Cu ocazia unei scrisori din 1468, Cazimir i-a spus lui Matyas „că susține și țara valahă, care este a mea”[9]. Și nu degeaba a spus asta, căci, în același an 1468, Ștefan i-a depus din nou un jurământ de credință, în Suceava, obligându-se să nu întreprindă nimic fără ştirea regelui, nici să nu înceapă război si nici să încheie vreo înţelegere cu cineva[10]; câţiva ani mai târziu, în 1470, a repetat jurământul[11].

Dar Ștefan s-a gândit doar la a-şi asigura sprijinul Poloniei, ca să poată duce la bun sfârșit ideea cea mai dragă inimii sale, de a lua Muntenia (Basarabia – n. n.) și a o uni cu Moldova, într-un singur stat independent și suveran. Prin urmare, Ştefan a avut în prim plan mereu un război necruţător împotriva lui Radu, care era sprijinit de turcii din Ţara Românească, şi, ca să nu-şi diminueze forțele, a evitat, cât a putut de bine, obligația sa, ca vasal, de a oferi regelui întăriri armate, ori de câte ori acesta i le-a cerut, inclusiv în anul 1471, când regele l-a chemat să acționeze împotriva lui Matyas, care îl împiedica pe prin-

---

[8] Zubrzycki: Kronika m. Lw. str. 18.
[9] Bielski tamie, t. V, str. 174.
[10] p. Akta i Listy I, N. 64.
[11] Tamże, I, N. 55

țul Władysław să ajungă pe tronul Cehiei. Avem o scrie-soare scrisă despre asta, interesantă pentru Ştefan[12].

Voievodul îi scrie regelui Cazimir, în iunie, de la Vaslui, declarându-i cea mai aprinsă disponibilitate pentru toate ordinele sale și jurându-și simpatia pentru noul rege al Cehiei. Apoi, explicând că a fost atacat recent, din toate părțile, de tătari, de turci, de munteni, de secui și de unguri, s-a justificat că deocamdată nu este în stare să îndeplinească ordinele regelui. Regele îi poruncește să-și trimită propriul fiu, cu o mie de oameni, în slujba principelui: se știa cât de mult era tulburată Moldova; iar în ceea ce-l priveşte pe fiul său, care era imatur pentru vârsta lui, nu-l putea încredinţa în mâinile unui străin, mai ales – îl asigura înţeleptul voievodul – că este nechibzuit, lipsit de iscusinţă şi experienţă, ceea ce îl face incapabil să-l slujească pe prinţ. Că recent, Radu, voievodul Munteniei, i-a invadat pământul, pentru care l-a despăgubit în mod corespunzător; de aceea îi cere regelui să medieze pentru a aduce o pace între ei, care să-i dea o mai mare oportunitate de a îndeplini serviciile cerute. În cele din urmă, Ștefan se plânge că slujitorul regelui, Stanisław de Izchulczo (?) nu numai că îi distruge granița, ci, mai mult, atrage boieri (potiores regni mei) și năvălește împotriva lui: de aceea, cere să-l oprească. Mai mult, îi amintește regelui de promisiunea sa de a nu permite fugarilor valahi să rămână în țările sale și încheie cu o declarație că este întotdeauna gata (pronus et paratus) pentru toate ordinele regelui.

[12] p. Akta i Listy II, N. 6.

Hospodarul a transmis regelui salutul cu privire la ridicarea domnitorului Władysław pe tronul Cehiei[13].

În ceea ce privește incidentele cu voievodul din Muntenia, prin care hospodarul şi-a motivat imposibilitatea de a-l ajuta pe rege împotriva dușmanului său, deci a cerut să fie trimiși intermediari pentru a aduce încetarea focului, după care hospodarul va oferi regelui asistență adecvată. Vor fi trimiși şi alţi oficiali, pentru a rezolva problemele de frontieră dintre Podolia și Moldova. Cât despre fugari, regele i-a poruncit să-și amintească că de mult se obişnuia ca toți moldovenii, care riscau să fie ucişi de hospodari, să apeleze la predecesorii lui regali pentru a obţine protecţia și, deci, nu poate renunţa ușor la tradiţia acestor favoruri. La fel, când fugarii încearcă să scape cu viaţă, trecând în Poloniai, este mai puțină pierdere și insultă la adresa hospodarului, pentru că din Polonia nu au voie să-i facă vreun rău; şi, cu atât mai mult, regele nu le interzice libertatea de a se întoarce, dimpotrivă este mulţumit chiar dacă se întorc cu permisiunea lui.

Cu toate acestea, voievodul Ștefan a acționat ca intermediar, în chestiunea principelui Cazimir, ales de partidul defavorabil lui Matyas la tronul Ungariei. Acest lucru este confirmat de consemnarea (inscriptio)[14] dată, la 22 ianuarie 1472, la Cracovia de către comitele secuilor (Siculis), care au depus un jurământ de credință prințului Cazimir, ca rege maghiar, în mâinile hospodarului, iar în

---

[13] Tamże II, N. 7.
[14] p. Akta i Listy II, N. 8.

răspuns regele Cazimir a garantat întreținerea drepturilor și privilegiilor lor străvechi.

În anul următor, 1473, voievodul valah a luat, în cele din urmă, o poziţie fermă împotriva duşmanului său, Radu (voievodul Munteniei[15]) şi a ocupat Bucureştii, dar, pentru a nu-i irita pe turci, prin preluarea directă a Munteniei, a aşezat acolo pe Vlad al VI-lea, din stirpea Basarabilor. Apoi, ținând seama de vasalitatea lui față de rege, i-a trimis steagul capturat al Munteniei. Sultanul Mahumet al II-lea nu a putut consimți la o asemenea creștere a puterii lui Ștefan și l-a susținut, cu toată puterea, pe credinciosul său Radu; regele Cazimir, la rândul său, i-a trimis lui pe Ștefan 2.000 de oşteni de cavalerie. În războiul care a izbucnit curând, norocul a fost ciudat de favorabil vasalului polonez: la 17 ianuarie 1475, turcii au suferit o înfrângere incredibilă la Bârlad, la lacul Racova; Radu a fost mai târziu bătut lângă Râmnic. Acest lucru, însă, a inflamat și mai mult războiul. Lăudărosul Rege Matyas, fudulindu-se în Europa cu victoria lui Ștefan[16], l-a îndemnat să persevereze. Deci voievodul a cerut, din nou, ajutor în Polonia. Regele Cazimir, însă, a fost jignit de relațiile de prietenie ale lui Ştefan cu dușmanul său Matyas și, acum, s-a dovedit a fi indiferent, deşi atât domnii lituanieni, cât și polonezi, l-au sfătuit să cugete mai bine pentru acest pământ al Moldovei și să nu permită inamicului să o ia sub controlul său. Așa că regele a convocat Seimul la Lublin și a trimis o delegaţie la turci, cerându-le să-i dea pace supusului său, voievodul, pentru că, altfel, cineva trebuie să se alieze cu el, iar dacă voievodul a

---

[15] Długosz, t. V, ks. XII, str. 366.
[16] Bielski: Kronika, t. V, str. 211.

fost vinovat de ceva, atunci regele însuși va face dreptate[17]. Totuși, acest lucru nu a ajutat: Muhammad al II-lea însuși a condus oştirile care l-au atacat pe Ștefan, în primăvara anului 1476, şi l-au învins la Războieni, pe 26 iulie, obligându-l să părăsească Țara românească a Moldovei, mai mult sau mai puțin şi din cauza ciumei teribile, care a oprit armata lui Cazimir. După aceea, Ștefan, care își cunoştea bine adversarul, s-a dedicat întăririi cetăţilor de graniță, de la Chilia și Belgorod (Cetatea Albă), asigurându-şi favoarea regelui, cu atât mai mult cu cât fusese ucis cu cruzime Vlad V Dracula, care fusese pus de Ştefan pe tronul Munteniei, ţara fiind ocupată de turci, iar regele Matyas era ocupat în altă parte.

Această intrare a turcilor în Țara Românească a avut un efect nociv asupra comerțului; negustorii s-au mutat şi de acolo la Lvov, unde se aşteptau la o mai mare siguranţă; în 1476, şapte negustori din Suceava au adoptat acolo legea oraşului Lvov[18].

Amenințat din nou de turci, voievodul Ștefan al IV-lea încearcă din răsputeri să obțină protecția și ajutorul regelui Cazimir; prin urmare, pentru a-și asigura favoarea, i-a trimis o solie solemnă, în 1480[19].

Un ton ciudat de docil, în acest moment și într-o nevoie atât de urgentă, al viitorului biruitor al polonezilor în Bucovina, care și-a meritat marele său nume şi în instrucțiunile date de el trimișilor săi. Mai întâi, o plecă-

---

[17] Bielski: tamże, t. V, str. 227.
[18] Zubrzycki: Kronika m. Lwowa, str. 122.
[19] p. Akta i Listy, IV, N. 4.

ciune; apoi o declaraţie: „De vreme ce iubitul Dumnezeu i-a dat lui Stefan voievodatul, moşia sa, ţara Moldovei, în mâinile lui Ştefan, care a slujit şi slujeşte cu adevărat seniorului său, marelui rege, şi vrea să-i slujească mereu". În continuare, transmite o relatare (recunoaștere) despre păgânism, despre turci, despre cum se înarmează împotriva creștinilor. „Așadar, cereți un sprijin în țara regelui, așa cum mai înainte se angajase Majestatea Sa, dacă Regele va lua în considerare și acest lucru – conchide voievodul – și ne va ajutat în aceste vremuri, fie cu bani, fie cu oameni, fie cu proprietăți: noi i-am dat tot ce am putut în viață, iar acum nu pot face nimic fără sprijinul său".

Apoi le porunceşte trimişilor săi să-l întrebe pe rege despre prințesă – despre propria lui fiică, care a fost căsătorită, mai târziu, în 1483[20], cu fiul mai mare al lui Ivan Vasilevici, tot Ivan. În mod clar, îi pasă mult de faptul că regele nu îi lasă trimișii să treacă la Moscova, pentru că el declară: „când se va întâmpla asta, voi vedea în tine un ocrotitor, care mă iubește, şi vei avea în mine servitorul tău".

Cât despre paguba adusă lui Kameniţei, caz în care Matyas, episcopul de acolo, a fost trimis: „Avem – spune voievodul – pagube foarte mari din partea locuitorilor din Kameniţa. Bunule rege, amintește-ți, când a venit împăratul turc împotriva noastră și a pământului nostru, când săracii noștri locuitori din Suceava au fugit la Kameniţa şi aveau cu ei sclavi (parobcy) din Kaffa, pe care primarul din Kameniţa şi bătrânii i-au luat. Împăratul turc ne-a trimis atunci solie și a cerut acești sclavi de la

[20] Sofij. let. (II): pod p. 6991.

Kaffa; deci am dat pe toti cei pe care i-am avut, iar pentru cei pe care i-a capturat Kameniţa, adică 20, am dat 9.000 pentru cinci, iar pentru ceilalţi, câte 5 aspri de sclav. Milostive rege, voi face un act pentru daunele mele de la Kameniţa și voi proceda aşa cum m-ai povăţuit”.

Cu toate acestea, furtuna pentru care curajosul Ștefan se pregătea cu atâta nerăbdare nu a izbucnit imediat: formidabilul cuceritor al Ţarigradului, Muhammad al II-lea, și-a avut atenția abătută în altă parte, în ultimii ani ai domniei sale. Dar când tânărul Baiazid al II-lea a preluat tronul tatălui său, în 1484, imediat și-a întors toate puterile împotriva Basarabiei. Cetăţile defensive Kilia și Belogród au fost asediate şi capturate de turci, iar întreaga provincie a fost devastată. Voievodul, neavând de ales, a cerut ajutor regelui Cazimir.

În fața unor astfel de consecințe teribile ale succesului armei turcești, regele a chemat toate țările supuse la arme, în 1485, și chiar și Lituania; dar, în același timp, îi cerea lui Ștefan să-i plătească personal un tribut solemn de loialitate și supunere, pe care voievodul se ferise, până acum, să-l dea. Nu exista nici o ieșire – trebuia să se supună acestei nevoi aspre pentru mândria lui. Prin urmare, Ștefan a adus un omagiu mai solemn regelui, în Kołomyja[21]. „Și el este un mare războinic – remarcă Bielski – care i-a învins pe turci, pe tătari și pe unguri și a jurat supunere regelui polonez”[22]. Regele nu s-a deplasat cu toate forțele, adunate în Pocuţia și Podolia, împotriva lui Baiazid, spre gura Dunării, ci i-a dat lui Ștefan numai

[21] p. Akta i Lidty, I, N. 72.
[22] Bielski: Kronika, t. VI, str. 22.

3.000 de lăncieri polonezi, sub comanda lui Jan Karnkowski. A fost un ajutor curajos, dar nu suficient la nevoie: turcii s-au menținut în cetăţile de curând capturate.

„Din acest Białogród, concluzionează cu tristețe cronicarul, grânele erau transportate departe, până în Cipru, în special grâul, care era expediat acolo, de la noi, pe râul Nistru; și era ţinutul Podoliei faimos pentru aceasta”[23]. Iar consecințele reale ale acestei pierderi s-au dovedit a fi, ulterior, și mai triste, chiar teribile.

Capturarea Chiliei și a Cetăţii Albe de către turci a însemnat o lovitură fatală pentru statul jagellon; dezastruoasă din toate punctele de vedere – nu numai comercial, economic, militar, politic, dar şi cultural în general, dar chiar şi social. În consecință, a dus la separarea completă a Poloniei și Lituaniei de Marea Neagră, şi la posibilitatea contactului direct între tătari și turci, la sechestrarea repetată de către acești tătari a aproape întregii Ucraine de stepă, la respingerea liniilor rusești, la aşezări agricole adânci şi la invazii mai dese decât înainte de nomazii cazaci şi de toate rezultatele lor[24]. Din păcate, deși semnificația acestei pierderi a fost înțeleasă în Polonia, nu a mai fost reparată niciodată.

Poziționarea turcilor la gura Nistrului Podoliei (Nistrul izvorăşte din Podolia – n. n.), recunoscuți ca stăpânitori de rege, prin tratatul încheiat cu Baiazid al II-lea în 1489, a făcut ca turcii să aibă în continuare un

[23] Bielski: tamże, t. VI, str. 28

[24] Źródła dziejowe, t. V, „Starostwa Ukrainne" i Ateneum 1877, za lipiec i sierpień: „Kresy Ukrainne".

avantaj decisiv față de comunitatea Jagellonă a statelor. Białogard a fost cheia cea mai importantă pentru porţile Mării Negre. Cu toate acestea, ar fi o greșeală să presupunem că însuși faptul acestei pierderi severe a fost îndurat cu indiferență; dimpotrivă, vom vedea, în curând, cât de multă influență va avea asupra perspectivelor și dezvoltărilor viitoare ale politicii jageloniene.

Între timp, Ștefan, datorită sprijinului promis de Polonia, aduce încă un omagiu solemn regelui Cazimir însuși, care a trebuit să reziste războiului cu oponentul său permanent, ungurul Matyas, în anul următor, 1486, care a adus un mare succes pentru el.

Apoi, până la moartea lui Cazimir, în 1492, cu pacea asigurată din toate părţile, Ştefan a fost voievod neobosit şi în aranjamentele interne ale ţării. Dar, însuflețit de dorința de a oferi țării sale cât mai multă independență, inclusiv față de Polonia, și, în același timp, de a o feri de influența culturii occidentale, având în vedere propria-i politică absolutistă, a adoptat, din păcate, legile și obiceiurile din Bizanțul dispărut ca model de organizare internă a țării – care au avut un impact atât de negativ asupra popoarelor creștine din sud-estul Europei, unite prin legături religioase cu imperiul de răsărit (… pagina LIX este ilizibilă).

Odată cu moartea lui Cazimir, în 1492, atitudinea lui Ștefan și a Țării românești a Moldovei față de Polonia s-a schimbat complet. Primii cinci ani ai domniei lui Ioan Albert (Jana Alberta) au fost cei mai paşnici şi în Moldova. Consecința inexorabilă a evenimentelor istorice a

dus însă încet la faptul că poziția anterior instabilă a acestui pământ față de Polonia, care trebuia să devină mai decisiv exprimată, s-a înrăutăţit. Turcii, așezându-se la gura Nistrului, au deschis larg porțile spre interiorul republicii jageloniene: Țara românească Moldovei a fost această poartă înainte de toate celelalte[25]; sub durerea celor mai triste consecințe, era necesar ca Polonia să o posede, într-un fel sau altul. În mâinile voievozilor predispuși la politici perverse și, de obicei, opunându-se în mod constant Poloniei, nu era deloc potrivit să o lași să rămână în mâinile unui om atât de nesigur și de periculos, precum era Ştefan, care, de la moartea regelui Cazimir, era gata să-i recunoască pe cel mai mare dintre fiii săi și pe Władysław drept seniori. Dar ar fi fost nevoie de prea mult efort pentru a anexa direct Țara românească a Moldovei la Polonia; în cele din urmă, ar fi fost contrar şi pretenţiilor Ungariei, care acum își revendica și titlul de supremație; deci era mai ușor să înscăuneze în Moldova un voievod sau un prinț fidel Poloniei, mizând pe partidele favorabile din țară. Așa că s-a hotărât în Polonia că nu națiunea se gândea la asta, ci regele. Drept urmare, aici au ieșit în prim-plan părerile dinastice și familiare ale jagelonienilor. Când frații mai mari ai lui Casimir stăteau deja pe tronurile Boemiei, Ungariei, Poloniei și Lituaniei, iar Frederic era cardinal, a fost necesar să i se ofere ceva separat şi lui Sigismund, cel mai tânăr dintre ei. Importanța și situația Moldovei i-au sugerat domeniul cel mai potrivit. Așadar, gândindu-se la înmulțirea și intensificarea mijloacelor de apărare generală de turci, jagiellonii au decis să-l înscăuneze mai întâi pe Sigismund în Țara românească a Moldovei.

[25] Pałauzów: Rumynskija Gospodarstwa, str. 76.

La urma urmei, era o problemă cu vigilentul Ștefan, o problemă care putea întoarce toate forțele otomane împotriva polonilor. Principala condiție pentru succes a fost păstrarea secretă atât a ideii, cât și a pregătirilor pentru implementarea acesteia. Prin urmare, acordul dintre jagelonieni, din 1494, la întâlnirea de la Levočzy în Spiż, la care au participat toți frații, cu excepția lituanianului Alexandru, a fost complet secret. Așa că au așteptat o coincidență mai fericită.

Între timp, nici măcar dibacele Ștefan nu a adormit, ci s-a uitat în jur; toată lumea, atât cea de aproape, cât şi de departe, lua seama la hospodarul Moldovei.

Drept urmare, relațiile Lituaniei cu el au fost revitalizate, iar Lituania era acum sub conducerea nepotului lui Jagiełło, Alexandru. Menținerea lor era cerută chiar și de nivelul înalt de autoritate pe care Ștefan al IV-lea îl atinsese deja. Așadar, imediat, adică în 1492, când s-a urcat pe tronul Marelui Ducat al Lituaniei, după moartea tatălui său, Alexandru l-a trimis pe prințul Fedor Czetwertyński ca ambasador la Ştefan, anunțându-l despre eveniment și întărind astfel legăturile vechii prietenii și, în același timp, plângându-se de nedreptăţile suferite de supuşii săi de graniţă, pricinuite de moldoveni.

Apoi, imediat în anul următor, 1493, trimişii voievodului ținuturilor moldovenești, Dżurdja (Jurja, Giurgea) și Shcherbich (Şerbea) au fost întâmpinaţi cu bunăvoință pe noul domnitor al Lituaniei, ca frate și bun prieten: „Dumnezeu să vă dea vremuri bune! Şi liniștește-te în vechia noastră dragoste. Dar, din moment ce păgâ-

nismul crește aici din toate părțile, dinspre tătari și dinspre turci, şi el devine din ce în ce mai puternic, pe măsură ce crește împotriva creștinilor, îl întreabă pe viteazul voievod, care deja s-a ocupat cu succes de dușmanii sfintei cruci, dacă va accepta ca marele prinț al Lituaniei să-și convingă frații și pe ceilalți prieteni conducători, pentru ca toți să-și întoarcă fețele către păgâni și să nu lase creștinismul să piară[26]. Răspunsul dat trimișilor hospodarului a fost, desigur, cât mai favorabil, și s-a anunțat un mesaj separat din partea prințului, cu privire la aranjamente ulterioare"[27]. Curând (în noiembrie) a fost trimis prințul mareșal Wojciech Kuczukowicz pentru a întări prietenia și dragostea veșnică cu voievodul, conform vechiului obicei[28].

Aceste aranjamente nu s-au concretizat însă: voievodul Ştefan, pentru a-şi asigura independenţa faţă de dinastia Jagellon, căuta legături în Moscova şi în Crimeea, ţări care le erau ostile polonezilor, iar Alexandru era dispus să contribuie la această politică a fraților săi mai mari, Władysław și Olbracht, urmărind să-l întroneze pe cel mai tânăr dintre ei, Sigismund, în Țara românească a Moldovei. Deja mai devreme, prin mijlocirea ţarului Moscovei, datorită soției sale grecoaică, sora (sau ruda) lui Zofia[29], Ștefan a legat noi relații de rudenie cu Ivan Wasilevich, căsătorindu-și fiica[30], născută din prima lui soţie, cu fiul mai mare al ţarului, de asemenea Ivan, în

[26] p. Akta i listy IV, N. 6.
[27] Tamże, IV, N. 7.
[28] Tamże, IV, N. 8
[29] Hustyn. let. pod r. 7001
[30] Sofij, let. (II) pod r. 6991.

1483, iar de această înrudire a știut să se folosească în avantajul său, mai bine decât căsătoria lui Alexandru cu Helena, fiica lui Ivan și Paleologówna. Într-un cuvânt, înțelegerile lui Ștefan cu Lituania, care erau în mod constant reînnoite, au fost greu de realizat. Ştefan însuşi a devenit cauza neînţelegerilor şi ostilităţii. Înainte de expediția regelui Albert, el a ars Bracław, care aparținea Lituaniei. Alexandru îi reproșează aspru despre aceasta, prin trimisul său Fedek Hawrylowicz[31]: „Tu, după ce ai trimis poporul tău şi ai ars castelul nostru Bracław, și ai ars orașul și ai răpit poporului nostru soțiile și copiii, și toate bunurile lor, și i-ai dus pe propriul tău pământ; îţi cerem să ne acorzi reparaţii, ca să nu ne fie milă de asta, dacă am reprimi oamenii, împreună cu soțiile și copiii lor și cu toate bunurile lor, și i-ai trimite înapoi la noi, pe pământul nostru”. Scrisoarea, cu toate acestea, se pare că nu a avut efect: iar castelul Bracław[32], după cum știm, însuși Alexandru l-a reconstruit, cu poporul său lituanian, mergând să-l ajute pe Olbracht (Albert).

În ciuda neînțelegerilor, marele voievod lituanian a dat aprobare solului voievodului Ştefan pentru liberă trecere la Moscova, cu rezerva, totuși, ca acest trimis să nu meargă altfel decât spre Bratslav, Vinnytsia, Korzec, Dabrowica și Pinsk, înapoi și mai departe, fără a avea mai mult de 40 de slujitori, și sub nicio formă nimeni din afară, deci nu moldoveni[33]. Între timp, se apropia o furtună, care atârna peste Ștefan încă de la acordul secret al jagelonienilor, de la Levoča, din 1494, care, acum,

[31] p. Akta i Listy; IV, N. 9.
[32] Źródła dziejowe, t. VI, ziemia Wołyńska.
[33] p. Akta i Listy, IV, N. 10

după doi ani, a fost întărit de acordul final dintre regele Albert și Alexandru, la Parczów. Avertizat, voievodul moldovean s-a gândit la modalitățile de a reduce cel puțin pericolul, prin eliminarea Lituaniei din unire. Prin urmare, negocierile și aranjamentele au durat întregul an 1496.

Mai întâi, prin trimișii săi, Jurja, curteanul, și Mihail[34], pitarul, voievodul face apel la marele prinț să încheie cu el un tratat solemn de prietenie și fraternitate, după cum a existat între strămoșii lor, Alexandru și Witold, ca să știe toată lumea, iar consecințele acestui lucru sunt foarte de înțeles pentru Lituania – voievodul îl va manipula cu pricepere pe Marele Duce, amintindu-i, în același timp, în mod semnificativ, că Ivan Vasylevich este ruda unuia dintre ei și socrul celuilalt[35]. La care seimul lituanian a răspuns că Marele Duce nu refuză să confirme vechile înţelegeri și, după ce se va consulta cu seniorii săi în consiliu, o va face printr-o misiune separată. Între timp, Alexandru avea cu totul altceva în minte: nu se gândea să-și abandoneze relația cu frații săi, regii polonez și ungur, și se pregătea activ pentru o expediție comună în sud. Prin urmare, prin Fedka Hawrylowicz[36], îl avertizează pe hospodar că își va trimite solii atunci când se va afla în ţinuturile ucrainene ale țării sale.

Kuczukowicz și Hawryłowicz[37] au fost trimiși, de la Trok, în septembrie 1496, ca ambasadori, declarându-i

---

[34] Tamże, IV, N. 11.
[35] Tamże, IV, N. 12.
[36] p. Akta i Listy; IV, N. 13.
[37] Tamże, IV, N. 14.

voievodului Ștefan, din partea Marelui Duce, că atât cuscrul său moscovit, cât și domnii consiliului sunt în favoarea încheierii unei alianțe de vecinătate și a rămâne cu el în bună prietenie, deci l-a chemat pe voievod să jure alianță împotriva oricărui dușman și a tătarilor, în afară de frații domnitorului lor. A adăugat că va depune și un jurământ în fața delegației moldovene.

Dar trimișii valahi Jurja și Matiaş[38] au adus de la voievod o altă variantă a legământului și au cerut ca Marele Duce să jure mai întâi şi numai atunci hospodarul va îndeplini jurământul. Pentru ca acest lucru să fie mai eficient, cei puternici au amenințat, susţinând că hospodarul i-a trimis pe marii săi sfetnici, logofătul și alții, la sultanul turc, iar dacă ar fi avut de gând să încheie o alianță, ar fi putut să-şi retragă solii de pe drum. Mai mult, ei spuneau că au vești din ţinuturile turcești și basarabene (adică muntene, supuse basarabilor ostili lui Ștefan[39]), că acolo cheamă în orașe și târguri tineri buni, care să încalece şi să fie gata de plecare; că dacă hospodarul moldovenesc încheie o alianță cu Marele Prinț, trebuie neapărat ca acesta să înainteze pe pământul hospodarului, pentru că, altfel, moldovenii vor ataca granițele poloneze sau lituaniene. La care trimișii moldoveni au răspuns că marele voievod acceptă de bunăvoie alianța, numai în conformitate cu formularea vechilor prevederi, și își trimite îndată împuterniciţii în acest scop. Drept urmare, Piotr Olechnowicz și Hawryłowicz[40] au fost trimiși în Moldova, împreună cu preotul jurat.

[38] Tamże, IV, N. 15.
[39] Tamże, IV, N. 16.
[40] p. Akta i Listy, IV, N. 17.

Alexandru, printr-un act de pace veșnică, cerea ferm ca hospodarul, după aceeași redactare, să depună acelaşi jurământ.

Ştefan, într-adevăr, a dat o aprobare din partea sa, dar prin trimişii săi, Ivan pitar şi Toma diac[41], a cerut înlăturarea anumitor expresii din textul lui Alexandru: pentru ca, după cum a spus el, să nu se răspândească jurământul nostru şi ca Dumnezeu să ne pună pe vrăjmaşii noştri sub picioarele noastre şi sub sabia noastră. Iar solii lituanieni au răspuns, potrivit poruncilor marelui duce, ţine să i se dea garanţii că jurământul se va ţine; a cerut, deci, acordul necondiţionat[42]. De asemenea, i-a permis să trimită soli la Moscova, pentru a afla despre starea de sănătate a fiicei și a nepotului său. În ceea ce privește incidentele la frontieră, s-a decis atunci să se judece tâlhăriile mai sever, dar, în același timp, ca guvernanții să ia, de acum înainte, de la polițist nu o treime, ci doar o zecime. Cât despre emigranții din Moldova, care erau ostili hospodarului, ei au fost imediat expulzați, la sugestia Marelui Duce, după încheierea alianței.

Între timp, expediția poloneză spre sud, care fusese pregătită în liniște de multă vreme, a fost hotărâtă ferm la începutul anului 1497: înțelegerile dintre jagelonieni, de la Levoczy și Parczewie, urmau acum să fie aduse la bun sfârșit. Scopul general era să fie un război amplu împotriva teribilului dușman al Sfintei Cruci; dar scopul imediat era să-l elimine pe Ştefan din scaunul ţării sale. După ce a chemat toate forțele coroanei și lituaniene la

[41] Tamże, IV, N. 18.
[42] Tamże, IV, N. 19.

arme, împreună cu tributarii lor, regele s-a adresat hospodarului ca vecinului direct al turcilor.

Este bine cunoscut întregul curs al acestei nefericite expediții, descris în detaliu în toate cronicile; astfel încât ne putem limita aici la a semnala doar detaliile mai proeminente și mai caracteristice, urmând, în acest caz, pe Stryjkowski[43] ca pe cel mai emblematic.

Ca urmare a unei „complicităţi viclene și secrete cu toți frații” de a prelua o ţară separată pentru Sigismund, regele l-a înșelat pe Ștefan voievod cu stratagema unei expediții imaginare prin ținutul moldovenesc împotriva turcilor şi a trimis, de asemenea, soli la el, îndemnându-l și rugându-l să se pregătească pentru confruntarea cu turcii, promițându-i să-i întoarcă de la turci Białogród și Kilia. Știm deja cât de importante au fost aceste porturi pentru toată Polonia și, cu atât mai mult, pentru Țara românească a Moldovei.

„Solii care au fost trimiși în Moldova i-au spus regelui, la întoarcere, că Ștefan voievod a fost foarte bucuros să accepte această expediție împotriva turcilor, prin unirea tuturor creștinilor împotriva duşmanului lor agresiv, făgăduind regelui tabere pentru armata sa și că el însuși, cu românii săi și cu secuii, i se vor alătura, imediat ce regele o să ajungă în Ţara de Jos, la Białogard și Kilia. Dar domnii polonezi, promiţând că pământul moldovenesc urma să fie apărat și ocrotit prin acest război, l-au minţit pe voievodului Ștefan, prin scrisori și prin soliile lor, căci, de fapt, armata regelui polonez nu se îndrepta

[43] Stryj. Kronika, wyd. 1846, str. 298-304.

împotriva turcilor, ci împotriva lui însuși, astfel încât, după ce îl vor fi alungat pe hospodarul valah, să-l urce în scaunul Moldovei pe fratele regelui, Sigismund. Avertizat de unguri, Ștefan voievod a început să urmărească îndeaproape, prin spioni, ceea ce voia regele să facă. Iar regele, după ce a adunat trupele coroanei la Lvov, în ultima zi a lunii iunie, a mers direct în Țara românească a Moldovei.

Iar Ștefan, voievodul, care a înţeles planurile lui Albrycht, avea să supravegheze totul cu un ochi atent, pentru ca, atunci când va vedea că nu se îndreaptă spre Kameniţa, unde începea o cale mai apropiată și mai ușoară spre Kilia și Belgorod, cetăţile turcești, ci spre Moldova, să trimită trei mari sfetnici domneşti, care să-l avertizeze pe rege că abaterea poate fi considerată un gest ostil. Dacă ar fi vrut să ducă război împotriva turcilor, ar fi putut să urmeze o cale mai simplă și să ajungă la granițele turcești, Ştefan promițând că va oferi trupelor poloneze și lituaniene mâncare, şi că el însuși, cu poporul său, va veni imediat să ajute, dacă vor ajunge la hotarele Turciei. Iar dacă regele vrea să înceapă un război nevinovat împotriva lui, Ştefan voievod va încerca să se asigure că regele va regreta că a scos sabia împotriva lui.

Regele, enervat de această solie, a capturat trimișii, peste legea umană, și i-a trimis la Lvov, sub pază, şi, fără să mai aştepte trupele lituaniene, prusace, mazuriene, a intrat în Moldova, îndreptându-se spre capitală şi înconjurând Cetatea Sucevei pe toate cele patru laturi și bombardându-i zidurile cu violenţă, sperând că moldovenii, sătui de stăpânirea aspră și tiranică a lui Ștefan, au să i se alăture. Dar s-a înșelat...”.

Suceava a opus o rezistență curajoasă, în ciuda superiorității armatei poloneze, care număra 80.000 de nobili, fără trupe, dar care armată era ținută în dezordine și demoralizată de eșecul neașteptat; iar Ștefan, la rândul său, i-a hărțuit neobosit pe asediatori. Nobilimea Coroanei, descurajată, tânjea spre întoarcerea acasă, mai ales că aștepta în zadar sosirea anunțată a fraților lituanieni. Domnii lituanieni, puternic amenințați de Marele Duce al Moscovei[44], temându-se că, atacându-l pe voievod, aliatul și ruda lui Ştefan, ţarul Ivan, va avea motivul dorit de a rupe pacea scump cumpărată, nu au putut interveni direct. Alexandru a trimis doar câteva mii de oşteni în ajutorul fratelui său și a poruncit să se întărească cetatea Bracław, care fusese arsă, mai înainte, de voievodul valah. În cele din urmă, regele însuși s-a îmbolnăvit.

Între timp, voivodul energic căuta peste tot aliați și intermediari. Turcii, tătarii și muntenii i-au venit în ajutor. Regele Władysław, în loc să facă un front comun cu frații săi, acum, la cererea voievodului, a încercat să-l convingă pe Ioan Albert să facă pace, mai ales că Ștefan, din disperare, trimisese sfetnici la turci după ajutor. Pe neaşteptate, înainte de a se încheia pacea, regele a ordonat retragerea. Dar abia aici, în retragere, prin pădurea Bucovinei, hospodarul, perfid și iscusit, le-a provocat polonezilor nepăsători acea înfrângere cumplită, la 26 octombrie 1497, înfrângere care este veșnic pomenită în proverbul: „sub regele Albert, nobilimea a dispărut”, și a lăsat numele satului Dumbrava Roşie, însângerată dumbravă.

---

[44] Sofij. let. (I) pod r. 7005.

Înfrângerea din Bucovina, deja gravă în sine, chiar dacă nu în măsura în care au menţionat-o cronicile vechi[45], s-a dovedit a fi şi mai dezastruoasă în consecin-țele ei ulterioare.

Ştefan, riscând să fie alungat de la domnie, a putut să-i atragă pe turci la cauza sa, cu mare pricepere, prezen-tându-le intrarea regelui în Ţara românească a Moldovei doar ca un preludiu al unei şi mai periculoase expediţii pe teritoriile sultanului. Prin urmare, el le-a mărturisit ipocrit beilor de graniță că se află într-o relație de vasalitate cu regele polonez, că este aparent de partea lui și că a pro-vocat încetineala marşului, pentru a opri agresiunea și a oferi timp trupelor otomane să se pregătească pentru o rezistență mai eficientă; prin urmare, a obținut ajutorul lor imediat, fără a se mai apela după aprobare la Ţarigrad. Acest ajutor s-a dovedit a fi foarte eficient pentru el, atât în lupta împotriva polonezilor, cât și în perioada urmă-toare, după victoria din Bucovina, în devastarea ținutului polonez de graniță. Pentru o astfel de dovadă a loialității sale percepute și a bogatelor daruri din pradă, abilul hos-podar **a primit chiar și un „turban de aur”** (uskiuf) de la sultan.

Dar nu a fost suficient, căci Baiazid, care a ţinut ostateci pe trimişii hospodarului, înțelegând că cel mai puternic conducător din ținuturile saklabiene, regele Leşi-lor, era cel mai periculos dintre dușmanii islamului şi, de aceea, a decis că trebuia pedepsit exemplar pentru îndrăz-neala sa. Aşadar, imediat, în primăvara anului 1498, a tri-mis spre Polonia 40.000 de osteni, sub comanda lui Bały-

[45] Liske: Cudzoziemcy w Polsce. Naker. str. 35.

Beg, guvernatorul Silistrei. Lui i s-au alăturat întăririle tătarilor și Ștefan, cu 6.000 de vlahi. Întreaga Red Kuś (Rusia Roşie, până la Wisłoka) a fost complet distrusă, inclusiv Podolia lituaniană (Bracław): au fost luați până la 100.000 de prizonieri. Care a fost natura acestei expediții sălbatice, mărturiseşte însuși istoricul turc: „Aici, de obicei lacomii invadatori ortodocși au luat cu forţa copii și bogății, sufletele urâte ale necredincioșilor, și casele le-au dat pradă flăcărilor. Iar când era imposibil de menţinut și păstrat orașul, l-au ars și i-au alungat pe locuitori sau i-au ales ca sclavi. În cele din urmă, prada uriaşă adunată a împovărat armata atât de mult, încât, având în vedere mărimea lagărelor, întoarcerea ar fi întâmpinat dificultăți de netrecut. De aceea, Bały-beg, temându-se că, în timpul retragerii sale, va avea parte de trădările și de viclenia necredincioșilor, a hotărât, prudent, să ardă și să distrugă cu totul toate satele și orașele din vecinătatea lui. O măsură atât de înțelept gândită a fost apreciată de întreaga armată, care, din acel moment, a început să se întoarcă, biruind cu succes obstacolele puse în fața ei de către păgâni (polonezi)”[46].

Desigur, sufletul acestei expediții de pradă a fost, mai presus de toţi, leul însuși. În acest caz, ea a fost cauzată nu numai de un raționament politic bine calculat, care a determinat aducerea unui inamic periculos la incapacitate, dacă tot se ivise ocazia, cât este şi din dorinţa acerbă de răzbunare[47]. Dușmanul său cel mai periculos a fost întotdeauna puternicul padișah, în ciuda actualei

[46] Chodża Saad-ed-din: *Ustęp z Rooznikόw*. Collectanea Sękowskiego t. I, str. 7 9 -82
[47] Hustyn. let. pod r. 7006.

favori acordate umilului conducător al fermecătoarei țări a lui „Bogdan”. Dar patima lui a primat asupra tuturor considerentelor: trebuia, mai întâi, să o satisfacă, sperând că, mai târziu, cu abilitatea lui se va elibera nevătămat şi de turci. În cele din urmă, turcii nu au fost deloc de acord cu persoana lui, ca și jagelonii, care au vrut să-l alunge din Moldova. Prin urmare, răzbunarea, chiar și cea mai memorabilă, avea justificarea ei morală pentru el; și era un om născut pentru asta. Trebuia să spună despre toată chestiunea: am aruncat un os între doi câini şi i-am lăsat să se bată pentru el. Voi vedea cine va birui, el va fi seniorul meu[48].

Ceea ce merită atenție aici este caracterizarea lui Ștefan, scrisă de remarcabilul nostru orientalist, deși de o amintire atât de tristă, bazată pe surse manuscrise grecești[49]: „Acest ticălos, spune el, avea ticăloșie, perversitate, cruzime, lăcomie și toate acele vicii care ar putea umple inima obscenă a unui tiran; el era adevăratul Ali-Teleben al acelei epoci. Viața lui este o serie a celor mai întunecate crime, iar istoricii de mai târziu nu ar trebui să-l menționeze în istoria poloneză. Personajul Şefan este demn de condeiul amar al lui Tacitus, dar unul care pătrunde adânc în cele mai lăuntrice secrete ale inimii criminale...

În fața nenorocirilor Poloniei, care au afectat-o dureros iar și iar, vicleanul hospodar a triumfat! Istoricii locali l-au numit „mare”: o mare exagerare, fără îndoială; dar este cu neputinţă să tăgăduim curajul firii sale pasio-

---

[48] Liake: Cadzoziemcy w Polsce. Naker. str. 29.
[49] Sękowski: Collectanea, t. I, str. 87 i 88.

nate, care ne-a fost, aproape în timp, celebrul Ali Paşa al Ianninei. Fără îndoială, i-a fost superior chiar și în creativitatea politică, pentru că a urmărit conștient, mai mult decât acesta din urmă, să creeze, prin unirea popoarelor înrudite, un tot mai larg politico-național, autonom, în condițiile date atunci”.

Între timp, Ioan Albert, după ce a provocat o furtună păgână, în zadar a făcut apel la Occident și la presupusul șef, împăratul Maximilian, să vină în ajutorul Poloniei, bastionul creştinismului de până atunci, care fusese invadată de turci, datorită trădătorului Ştefan[50]. Epuizate de expediția anterioară „indisciplinate și ineficiente”, forțele naționale au fost insuficiente pentru a continua să înfrunte puterea otomană, care atârna deasupra Republicii Polone. „Singurul lucru care ne mai rămânea de făcut a fost să ne împăcăm, în ciuda durerii și ororii, cu fostul tributar îndrăzneț și, în același timp, să restabilim pacea cu Baiazid. Aveam nevoie de un intermediar pentru asta. Rolul acesta a fost preluat de faimosul „dojutrek”, regele ceh și ungar Władysław, care obișnuia să promită, când era necesar, că va ieşi în forță, cu toate forțele sale. Prin urmare, prin acord prealabil cu Ștefan, a trimis o ambasadă la Cracovia, în iulie 1498, pentru a întări străvechea alianță dintre coroanele poloneză și cea maghiară și, mai mult, pentru a încheia pacea veșnică cu Ștefan și urmașii săi. Mai mult, trimișii maghiari au propus o alianță între Albert, Władysław și Ștefan împotriva turcilor, conform căreia toți trei urmau să se sprijine reciproc, să ducă război împreună și să facă pace. În caz de război, regii erau obligați să comunice mai întâi prin trimiși; Stefan, în

[50] Czerny: Panowanie Jana Olbr. i Aleks., str. 7 1 .

schimb, ar fi trebuit să monitorizeze cu atenţie comportamentul turcului şi să anunţe imediat Polonia şi Ungaria despre orice mişcări suspecte de trupe. Scopul acestui legământ era, de asemenea, să-l invite să adere la el şi pe Prinţul Alexandru. Prizonierii de război, atât polonezi cât și moldoveni, ar fi trebuit să fie schimbați între ambele părți, imediat după încheierea alianței"[51]. Desigur, propuneri similare erau în favoarea regelui, care era disperat după dubla sa înfrângere; a semnat, deci, imediat toate punctele legământului proiectat.

Tratativele cu sultanul au fost mai dificile. Władysław, prin trimisul său, îi reproșa lui Baiazid că nu a respectat pacea încheiată cu el (în 1495, pe timp de 10 ani), și invadase Polonia, care, deși sub stăpânirea fratelui său, îi aparținea totuși de drept de vechime. Mai mult, l-a făcut să înțeleagă că Ungaria este de acord cu pacea cu Turcia, dar cu intenția ca aceasta să se aplice și Poloniei. Cât despre expediția regelui polonez împotriva lui Ștefan, acesta a explicat că o astfel de expediție nu trebuie considerată un atac asupra Turciei, întrucât Moldova aparținuse coroanei maghiare din cele mai vechi timpuri; de aceea, această expediție nu poate să-l privească decât pe regele Ungariei, dar niciodată pe Baiazid. Prin urmare, Władysław a cerut sultanului să repare imediat devastările cauzate în Polonia și ca în viitor condițiile de pace cu Ungaria să se aplice și Poloniei; în caz de refuz, pe sultanul Baiazid l-a amenințat cu război, nu numai din partea lui, ci și din partea tuturor monarhilor catolici din Europa[52].

---

[51] Dogiel: Codex diplom. r. Poloniae, I, 86-89.
[52] Czerny: Panow. Jana Olbr. i Aleks., str. 72 i 7 3.

De parcă ar fi dat răspuns la această ameninţare, în noiembrie a aceluiași an (1498), turcii au atacat din nou Polonia, şi încă de două ori, devastând Transnistria până la Halych. Doar iarna aspră i-a oprit pe loc și i-a forțat să se retragă, ceea ce a echivalat cu cea mai teribilă înfrângere. Acum a venit atacul asupra turcilor: Ștefan stătea la pândă şi, peste tot, îi vâna pe cei care se întorceau și-i extermina fără milă; dar, pentru a nu pierde favoarea sultanului, el și-a îmbrăcat armata în haine poloneze, ca să pară că este o urmărire a polonezilor, care se răzbună pentru jaf. Din cei 80.000 de turci, doar 20.000 s-au putut întoarce peste Dunăre.

În ciuda acestei înfrângeri teribile a turcilor, în retragerea lor din Polonia, teama de puterea lor încă mai atârna peste jagelonieni. Singura modalitate de a evita acest lucru a fost de a forma o alianță și mai strânsă între ei. Ladislau a luat din nou inițiativa, trimițând o ambasadă la Cracovia, la 8 decembrie 1498, pentru a-i convinge pe frații Albert și Alexandru să încheie o unire frățească, la care ar fi prezumat și voievodul Ștefan. Deci legământul a fost făcut. Ioan Albert a semnat-o la 19 aprilie 1499, promițând că va menține prietenia fidelă și armonia cu poporul lui Ladislau și că îl va sprijini, împreună cu Alexandru, în cazul unui război cu Turcia. În acest sens s-a angajat și regele maghiar.

Apoi, prin mijlocirea aceluiași rege Władysław, s-au încheiat o pace între Ioan Albert și Ștefan și un legământ între toți; după aceea a emis voievodul din Cracovia, atât cu litere latine, cât și cu litere rutene, un act cu

următorul cuprins[53]: „Pentru vătămările, greșelile și pagubele suferite în timpul războiului precedent, regele, prin mijlocirea fratelui său Władysław, îl iartă pe voievodul moldovean și, împreună cu frații săi, Alexandru și Sigismund, îi asigură pacea veșnică și tot ajutorul, în caz de război, promițând că vor fi prieteni pentru prietenii săi și dușman pentru dușmanii săi. Regele nu trebuie să primească și să păstreze în casa lui vreun dușman al voievodului care ar pretinde că este stăpânul pământului său, al Moldovei, așa cum ar trebui să se spună, şi nu trebuie să-i păstreze pe slujitorii fugari. Mai mult, și ceea ce era extrem de important pentru un voievod la fel de puternic precum Ștefan, regele a promis că, dacă prin voia lui Dumnezeu va fi alungat vreodată din pământul său de vreun dușman puternic și de vreun fugar din Ungaria sau Polonia, aceste țări îi vor rămâne deschise lui, pentru soţia sa (kneaghina), pentru fiii lor, boieri etc. Mai mult, a promis că îl va ajuta să-și refacă moşia. În caz de război împotriva turcilor, prin Basarabia (Muntenia, moştenire a familiei Basarab), regele maghiar va trece Dunărea; Jan-Albert este obligat să treacă acest râu spre turci, la portul numit în mod obișnuit Obłuczyca (se vede la una dintre gurile Dunării, lângă Dobrucza) sau oriunde este mai convenabil, prin înțelegere cu regele Ladislau şi voievodul Ştefan. Prin urmare, voievodul să se înfățișeze apoi, cu toată puterea, în persoană, sau, în caz de boală, să-și trimită fiul sau vreun vrednic deputat; pentru care fraţii jagelonii se angajează să-i apere pământul de turci". Actul a atins, în continuare, punctele obișnuite despre trecerea liberă a comercianților, incidentele de frontieră, ședințele instanțelor și administrarea

[53] p. Akta i Listy, II, N. 8.

justiției. Un document similar a fost semnat la Herłów (Hârlău), în iulie același an 1499, tot de către Ştefan, care, în numele său și în numele fiului său Bogdan, a promis că va păstra pacea veșnică cu regele Albert și cu frații săi Alexandru și Sigismund[54].

La vremea aceea, hospodarul era la apogeul puterii și al faimei: i-a tratat pe jagelonieni ca pe egali și nu se menționa nici tributul!

Puterea turcilor atârna periculos asupra tuturor vecinilor Am văzut cum, din iulie 1498, dinastia Jagellonilor a început din nou să negocieze, atrăgându-l pe Ștefan în unire, care, în ciuda nemulțumirilor sale și a răzbunării severe împotriva lui Olbracht, cu un an înainte, a simțit totuși o nevoie urgentă şi a continuat să se asigure împotriva păgânilor, printr-o alianță cu familia Kazimirz, și a încheiat un acord între ei, la 19 aprilie 1499. Și acum, la rândul său, voievodul a vrut să-și atragă pe vecinul său nordic la alianța împotriva necredincioșilor.

Între timp, Ivan al III-lea Vasilievici al Moscovei, căruia Alexandru i se plânsese recent împotriva lui Ștefan, pentru că a ars Bratslaw, împreună cu turcii[55]; în timp ce se pregătea pentru un nou război cu ginerele său, a încercat, prin toate mijloacele, să-i distragă atenția de la alianța cu Lituania. Dar planurile lui au fost în zadar; voievodul, dimpotrivă, încerca acum să-i împace pe socru cu ginerele său. Vedem apoi[56] cum răspunde el curajos,

[54] Tamże, 1, N. 52.
[55] Danilowicz: Skarbiec N. 2,087.
[56] p. Akta i Listy, IV, N. 20.

prin trimisul său, Constantin diaconul. „Îmi ceri, ii spune el, ca în cazul unei rupturi între voi, să vă ajut şi să-l atac pe Alexandru; şi totuşi, tu însuţi m-ai convins să fiu de acord cu el!”. În cele din urmă, i-a poruncit să traducă: „Toți regii și domnii creștini, câți sunt, din tot Apusul și din Italia, se împacă și se pregătesc, și doresc să atace neamurile. Prin urmare, ar fi bine ca tu și creştinii să fiţi în armonie și, împreună cu toți domnii creștini, să staţi împotriva păgânilor”.

Cu toate acestea, medierea lui Ştefan și chemarea adresată ţarului să se alăture alianței împotriva musulmanilor nu au ajutat: ruşii au început operațiuni militare împotriva Lituaniei. Așa că Alexandru a trimis într-o solie la la hospodarul Moldovei pe diacul Bohusza[57] (Buhuş) și, mulțumindu-i pentru eforturile sale nereușite, amintindu-i de înțelegerile și jurămintele lor reciproce, el face apel să se grăbească acum, să-i fie sfatul și ajutorul împotriva acestui dușman, în aventura şi nevoia lui. Însă Ștefan a scăpat, cu pricepere, repetând, prin diacul său Costea, o serie de acuzații bine cunoscute, pe care le pusese pe seama ginerelui său, Ivan Vasilevici, care se presupune că l-a eliberat pe voievod de obligația de a acorda ajutor. Cu toate acestea, spunându-i lui Alexandru, și acum, „fă cum știi”, el a promis că va face toate eforturile pentru binele său și a trimis, din nou, soli la Moscova și în Crimeea.

Între timp, furtuna care mai planează asupra Poloniei, dinspre Turcia, și izbucnirea războiului Lituaniei cu Moscova și aliatul ei, țarul Mendelierei, au adus la

[57] Tamże, IV, N. 21.

iveală evenimentul extrem de istoric al reluării negocierilor între ei, la 24 iulie 1499.

Revenind la Ștefan, mai trebuie să adăugăm că, odată cu succesul și recunoașterea pe care le-a câștigat, pretențiile lui au crescut. La începutul anului 1501, a trimis deputați la Seimul din Piotrków, cerând ca Ilie, fiul fostului său rival, Petru Aron, care fugise în Polonia, să-i fie predat. Este adevărat că regele nu a vrut să-i predea pretendentul, dar, pentru a-și face un nume în războiul prusac, pentru a asigura și mai sigur prietenia hospodarului, a ordonat, sub un pretext oarecare, ca Ilie să fie decapitat, în mod rușinos, în prezența trimișilor moldoveni. Cu toate acestea, Ştefan și-a ridicat pretențiile nejustificate la Pocuţia.

Pericolul turcesc a trecut, însă, de la sine: Baiazid al II-lea s-a întors brusc spre sud, schimbându-și complet politica anterioară. Acum, Occidentul, de obicei indiferent la situația dificilă a Poloniei, a trebuit să se gândească la o cruciadă și a încercat să fie atras către ea de regele ungar și de Albert. La rândul său, a cerut acordul lui Baiazid. Având în vedere neînțelegerile dintre Franța și Germania, alegerea nu a fost dificilă: în timpul aceluiași seim de la Piotrków, în ianuarie, Jan Albert a încheiat pacea cu Turcia, pentru 5 ani. În același an, 1501, el a murit.

Pentru o evaluare finală a politicii sale estice, ne vom permite să citam aici un comentariu străin, dar într-o oarecare măsură corect[58]: „Privind, astăzi, evenimentele

[58] Czerny: Panów. J. Olbr. i Alek., str. 70.

care tocmai au trecut prin fața ochilor noștri, ajungem involuntar la concluzia că rezultatele ulterioare ale înfrângerii din codrii Bucovinei nu au fost în niciun caz lipsite de avantaje. Cine știe, nu era nimic că soarta Lituaniei era în joc în această școală dureroasă a experienței și, fără ea, evenimentele de la Horodło nu au fost uitate, făcând astfel, pentru totdeauna, lucrarea căreia Sigismund August i-a dat, mai târziu, curs.

Imposibilitatea de a duce la îndeplinire intențiile fraților Jagiełłoni cu privire la Țara românească a Moldovei, din cauza înfrângerii din Bucovina, a avut consecințe directe și dezastruoase. De exemplu, era aproape imposibil să recâștige partea stângă a gurii Nistrului, cu portul Odesa. Importanța acestui lucru pentru Polonia a fost atât de mare, încât un cercetător de mai târziu al istoriei comerțului polonez nu poate fi surprins de „întârzierea de nedescris”, polonezii, pentru că nu-i puteau convinge pe turci și tătari de nevoia acestei poziții, pe care ar fi trebuit să încerce să întărească din ce în ce mai mult Odesa, pentru că Odesa ar putea deveni pentru noi, la Marea Neagră, ceea ce Gdańsk era deja la Marea Baltică[59]. Același lucru este valabil și pentru porturile din Basarabia.

În ce măsură declinul orașelor-port, de-a lungul râurilor Nistru și Dunăre, a avut impact asupra reducerii traficului comercial și a bogăției rezultate, chiar și a orașelor poloneze, poate fi dovedită într-o oarecare măsură de următoarea circumstanță mică. Când regele Albert, la întoarcerea sa (1497) din expediția sa dezastruoasă în

[59] Jekel: Pohlens Handelsgeschichte, cz. I, str. 160.

Valahia, a acordat orașului Lvov un privilegiu, care merita girul regelui gratuit, nu a omis să stipuleze clar că și orașele Kaffa, Kilia și Białogród, revenit la stăpânire creştină, au fost obligate, ca cetăţi, să plătească câte 2 dări la vistieria domnească[60].

În cele din urmă, ar fi fost mai bine dacă nobilul Sigismund Jagiellon i-ar fi luat locul sălbaticului Ştefan în Suceava și în Cetatea Albă.

*

După ce Alexandru a urcat pe tronul Poloniei, Ștefan, remarcându-se în toate părțile și încurajat, fără îndoială, de înflăcăratul Ivan, a decis să profite de situația de atunci. Ținta celei mai mari dorințe a lui, în Polonia, fusese de multă vreme Pocuţia. A apelat deci la vechile legi privitoare la pământul Moldovei și, mai întâi, a încercat să o dobândească prin tratative, ceea ce explică mult mai ușor solia trimisului voievodului la Alexandru, diacul Luca, în anul 1502[61].

Imediat după declararea solemnă a prieteniei lor, Stefan depune aici o plângere, explicând întreaga problemă:

„Când, după ce a călcat în picioare prevederile și jurămintele tatălui său Cazimir, regele Albert i-a invadat pământul, l-a contactat pe regele maghiar Władysław, seniorul său, și acesta și-a trimis solii la Cracovia, unde

[60] Zubrzycki: Kronika miasta Lwowa, str. 127.
[61] p. Akta i Listy, IV, N. 23.

nu s-a ajuns, în cele din urmă, la niciun acord. Dar atunci acea parte (bukata) a ținutului Galiției, până la Bucovina, între Nistru și munţii Pieni (Carpați), care aparținuse, de secole, de țara Moldovei și a fost despărțit de acesta doar cu forța, în vremuri străvechi, nu a fost menţionată nici în acte, nici în jurăminte… Între timp, regele Albert a murit. După ce Alexandru a urcat pe tron, i-a amintit imediat de această chestiune. Drept urmare, Mikołaj Kamieniecki, voievodul Cracoviei, a stabilit o nouă zi, în septembrie, în ziua Sf. Mihai, când urmau să sosească și trimișii domnului său, regele Władysław de Gierski. Cu toate acestea, în ciuda înțelegerii, trimișii polonezi nu au sosit. Prin urmare, partea de nerespectare și-a pierdut toate drepturile. La cererea regelui Ungariei, ziua în noul an a fost fixată în Ziua Tuturor Sfinților, 2 noiembrie. Ştefan a dat, deci, un salvconduct trimişilor polonezi[62] pentru trecerea liberă, într-o procesiune de două sute de oameni, la Kołaczina (Colacin). Regele Alexandru, la rândul său, a dat un bilet de trecere asemănător, la Grodno, la 7 octombrie 1503[63], trimișilor moldoveni la Czeszybies – să vadă pământul întins sub pădurea de fagi a Halciului, între râul Nistru și munți. Ştefan Teleki a sosit, din partea regelui Władysław, împreună cu alți domni serioși; iar din partea poloneză, a fost trimis Firlej și a întârziat, și nici nu a avut împuternicirea corespunzătoare.

Prin urmare, voievodului repune în discuţie această chestiune și îi cere regelui, prin trimisul său Lucaci, să-i redea bucata de pământ, care, în timpuri străvechi, a fost în stăpânirea Moldovei.

---

[62] Tamże, II, N. 9.
[63] Tamże, II, N. 10.

Fiind refuzat, voievodul Ştefan se plânge, la începutul anului următor (1503), Înaltei Porţi, solicitând sprijinul sultanului.

O asemenea insolență a voievodului impunea o dură mustrare. Imediat după sosire, regele Alexandru a ordonat tuturor nobililor Poloniei Mari și Poloniei Mici să se adune la o liturghie generală, în timp ce, pe de altă parte, s-a plâns lui Władysław, printr-o scrisoare împotriva lui Ștefan și a infidelității sale, solicitând sprijin armat, dar fratele l-a sfătuit să caute rezolvarea situaţiei prin mijloace pașnice, în loc să ia armele, și a promis să intervină în această chestiune. Dar, în ciuda acestor eforturi pentru pace din partea lui Władysław, Dieta din Loblin a decis că, la începutul anului 1504, se va forma o armată, care să meargă împotriva lui Ştefan.

Și atunci, spune cronicarul, au îmbrăcat „armura de oţel”, după obiceiul perșilor, cu suliţe și scuturi. Alexandru i-a trimis pe acești ostași în Moldova, în primăvara anului 1504; s-au luptat ei pe acest pământ până când Ștefan voievod a trebuit să părăsească cetăţile pe care le construise cu mâinile sale; chinuit de gută, a murit în același an.

Odată cu moartea lui Ștefan, Polonia a scăpat de unul dintre cei mai siguri dușmani ai săi: nu din cauza puterii sale armate, ci datorită inteligenței și hotărârii sale înalte. În ciuda numeroaselor defecte ale personalităţii sale, el a fost întotdeauna un om extraordinar. Neamul românesc de astăzi îi este foarte îndatorat chiar și pentru

existența lui: Ștefan, într-adevăr, a fost primul care a oprit ferm revărsarea de putere a Poloniei jageloniene, care era gata să devoreze și Țara românească a Moldovei, deoarece poziţia acestei țări, la acea vreme, era atât de aproape de lumea slavă. Acest nobil hospodar nu a făcut nimic pentru naționalitatea lui română şi nu a putut face destule pentru clasele de jos ale vlahilor, dar a asigurat independența politică a ţării pentru o lungă perioadă de timp și asta a fost suficient pentru viitor. Trezirea coştiinţei naţionale avea să vină firesc.

Totuși, activitatea lui Ștefan a fost pozitivă în fața istoriei generale a Europei Răsăritene, creștine? Nu putem confirma acest lucru. Ne-am exprimat deja opinia mai sus, am prefera să nu știm nimic despre înfrângerea din codrul Bucovinei și că le-a arătat turcilor traseul spre nord, în interiorul Poloniei, pe care nu o aveau încă. Polonezii își doreau să vadă pe unul dintre jagelonii pe tronul Moldova și apoi să vadă toată Țara Românească în legătură directă cu Marele imperiu din Nord. Și mai mult, având în vedere necesitatea amintirii luptei împotriva lumii necredincioșilor, în alianță cu Ungaria, cel puțin țărmurile Mării Negre, de la gura Dunării, până la Nipru, puteau fi asigurate; și o graniță permanentă cu islamul, când românii s-au întors sub suzeranitatea maghiară, care îşi dorea doar braţele Dunării. Atunci avea să vină la Lublin un tratat memorabil: Țara românească a Moldovei va rămâne așa cum era, preponderent slavă; și atunci aveau să vină vremurile pentru oamenii din România și pentru românismul lor. În sistemul federal al Republicii Polone, totul avea locul său, expresia lui.

Dar istoria a decis altfel.

Conaționalii lui l-au numit pe Ștefan „mare”; a devenit eroul cântecelor de război ale poporului său, obiectul admirației sale și aproape de apoteoză. Vlahii şi moldovenii îi cântă numele, la fiecare sărbătoare, folosind viori sârbeşti, pe limba lor – mărturiseşte unul dintre cronicarii noştri (Maciej Stryjcowski[64] – n. n.), care a vizitat Ţara Românească, după un secol întreg, pe care l-am văzut în Bucureşti, capitală şi conac al hospodarului muntean, unde ne aflam, un tablou pictat, cu aspect demodat, despre înălţimea acestui Ştefan, purtând coroana regală, pe peretele din camera comună a sfatului domnesc. El mai este numit de vlahi Kara-Bogdan, adică: Bogdan Ştefan, şi din cauza virtuţii lui de nedescris, îl consideră sfânt…

Bogdan, fiul și urmașul lui Ștefan cel Mare, moștenitorul ambițiilor sale, dar nu şi al înaltelor lui abilități, de dragul opiniilor sale politice a vrut să se unească, prin înrudire, cu distinsa casă a soților Jallonów, de care nobilii Alexandru și Eliasz au fost anterior legaţi indirect. Așa că a făcut o cerere solemnă, în 1504, pentru mâna surorii regelui, Elizbiety, dar regina-mamă s-a opus; iar când mândrul hospodar a aflat răspunsul, el și-a repetat iarăşi cererile, dar regele a lăsat-o în voia surorii sale, iar ea a arătat supunere.

Hospodarul, care a fost profund jignit, a invadat Pocuţia și a ocupat-o. Nu s-a bucurat mult de realizările sale. Kamieniecki, castelanul din Lvov, a fost trimis să-l

[64] Stryjkowski: Kronika, str. 320

întâmpine și l-a forțat repede să ceară pace; mult mai grăbit, deoarece după ce forțele lui din Pocuţia au fost alungate, diferite unități ale nobilimii ruse (precum cei doi Strusowiei) s-au năpustit cu cazacii în Țara românească a Moldovei. Regele maghiar Władysław a acționat ca intermediar, în maniera sa obișnuită, și s-a stabilit pacea, la Locz; după ce a convenit asupra condițiilor, legația moldovenească a început iar să propună căsătoria cu prințesa. După ce a învins tenacitatea voievodului și promițându-i-se o garanție a ţinuturilor dinspre sud, regele Alexandru a acceptat acum unirea pe care o dorea, dar cu două condiții: să accepte religia romană și să aducă un omagiu regilor polonezi, la Lublin, în 16 februarie, aranjament prin care Bogdan s-a obligat să înfiinţeze o episcopie romană şi să trimită Papei cu o declaraţie că se căsătoreşte pentru binele întregului creştinism, acord pe care Bogdan l-a amânat până la moartea lui Alexandru"[65].

---

[65] Jablonowski, Alexander, *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów* (Problemele românilor sub dinastia Iagelonilor), Akta i listy (Acte şi scrisori), Warszawa 1878, pp. XLVIII-LXXX

Acte şi scrisori

Volumul uriaş de „acte şi scrisori”, pe care Alexander Jablonowski le încredinţează memoriei, în bună parte rămase necunoscute istoriografie române, ar trebui să atragă atenţia noastră, pentru că, dincolo de perspectivele lor uneori subiective, conturează şi o realitate românească pe care noi, românii, neam nemărturisitor fiind, am lăsat-o să se scufunde în uitarea de dincolo de spoiala triumfalistului. În trecere, nu pot să nu poposesc asupra unor scrisori care relatează, întărind autenticitatea, întâmplări din anii 1387-1393, cu legendarul întemeietor al Sucevei, voievodul Petru Muşat, şi cu Mircea cel Bătrân, în prim-plan.

Primele mărturii, au fost luate de Alexander Jablonowski din colecţia „Inventarium, privilegii, scrisori, diplome etc., Editată de E. Rykaczewski”.

1387: Scrisoarea conține supunerea lui Petru, Palatinul Moldovei, şi a neamul său, și omagiul de fidelitate față de Regele Vladislau, regina și urmașii lor, și faţă de împărăția Poloniei, și jurământul său trupesc, care, după obiceiul Bisericii de Răsărit, primind semnul vieţii din mâinile lui Ciprian, Mitropolitul Kievului, şi a să-

rutat-o cu propria sa gură. Dată la Lemberg, în ziua Sf. Stanislau, în 1387[66].

2

Sfetnicii aceluiași Petru, Palatinul Moldovei, confirmă același omagiu, adus regelui Vladislau și reginei Hedwiga, și promit că vor fi supuși credincioși regelui și regatului Poloniei, și jură, în ritul răsăritean al Bisericii, pentru a primi semnul vieții din mâinile lui Ciprian, Mitropolitul Kievului. Dată la Lemberg, în ziua Sf. Stanislau, în 1387[67].

3

În aceeași scrisoare, trimisul regal Warszewski îi comunică regelui că i-au fost date trei mii de ruble de argint, în anul 1388.

4

Mainus și Romanus Hericki, solii lui Mircea, voievod al Transalpinilor, și Dugoius Petrus, mareșalul voievodatului Moldovei, ratifică un tratat, în numele lui Mircea, cu Vladislv, regele Poloniei, și o alianță de război împotriva regelui Ungariei. Dată la Radom, vineri după ziua Zămislirii B. M. V., în anul 1389[68].

5

---

[66] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 597, apud Jablonowski, p. 3
[67] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 597, apud Jablonowski, p. 3
[68] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 597, apud Jablonowski, pp. 3, 4

Mircea, voievodul Transalpinus, stăpânul ţinuturilor Tfogoras (Făgăraş) și Omlas (Amlaş), conte de Severinus, despot al ținuturilor Dobrodicei (Dobrogei), îi promite lui Vladislav, rege al Poloniei, că va fi gata să-l sprijine împotriva vreunui atac ostil al regelui Ungariei, iar regele polon va avea, de asemenea, să-l ajute împotriva lui. Dată la Lublin, în ziua St. Fecioare Agnes, în anul 1390[69].

6

Între ei a fost încheiat un legământ. Dată la Soczow (Suceava), de sărbătoarea Sf. Gertrude, fecioara. În 1390[70].

7

Jurământ de fidelitate regelui Vladislav reginei Hedwiga și regatului Poloniei, dat de Palatinul Român al Moldovei (Romano palatino Moldaviae), consilierilor săi. În 1393[71].

În acest material, fiind interesat doar de documente de la sau cu trimitere directă la Ştefan cel Mare, am să ignor celelalte mărturii, dintre anii 1395-1456, deci până în 5 iunie 1546, când „palatinul" Petru Aron şi nobilii acceptă „răscumpărarea păcii de la turci printr-un tribut de două mii de ducaţi. Dat la Soczaviae"[72], primul docu-

[69] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 598, apud Jablonowski, p. 4
[70] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 598, apud Jablonowski, p. 4
[71] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 599, apud Jablonowski, p. 4
[72] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 602, apud Jablonowski, p. 12

ment despre Ştefan cel Mare, în relaţia lui cu polonii, datând din 1462, atunci când se înregistrează „jurământul de fidelitate față de Regele Cazimir și regatul Poloniei, depus de mitropolit și alți sfetnici ai Moldovei, şi de Ștefan Palatinul, care i-a promis că îi va rămâne credincios”[73].

Între timp, fostul negociator al păcii cu turcii, sfetnicul lui Petru Aron, Mihail din Horodniceni, ctitorul bisericii din acel sat, care îl urmase în Polonia pe voievodul său, primeşte „Scrisoare de la Cazimir, regele Poloniei, prin care i-a fost acordată siguranța și posibilitatea de a locui în hotarele Poloniei... Dată la Cracovia, în ziua Sf. Fabiani și Sebastiani, în 1462”[74]. Între timp, „Ștefan, Palatinul Moldovei, promite credință regelui Cazimir și regatului Poloniei, asigurând că nu va înstrăina ceva, ba că va recupera înstrăinări poloneze, și că va aduce un omagiu personal, atunci când va fi chemat de rege”[75].

În acelaşi an 1462, Ştefan „le promite (polonezilor – n. n.) aceeași fidelitate și că nu îi va elibera pe tătarii robi și nici nu-i va preda nimănui, decât regelui însuși, dacă va voi”[76]. În 6 octombrie 1467, la Hotin, „Ștefan și sfetnicii săi înființează, împreună cu polonezii megieşi, o adunare comună, cu scopul de a face justiție”[77]. În anul următor, 1468, la Suceava (Soczaviae), Ştefan „jură fidelitatea față de aceeași, după felul antecesorilor săi, și

---

[73] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 12
[74] Dogiel, Codex dipl. t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 12
[75] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13
[76] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13
[77] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13

promite că va veni personal, când va fi chemat la regele, în Cameniţa, Colomeea sau Sniatyn, să depună jurământ, angajându-se să nu înceapă războaie, nici să negocieze orice, fără acordul regelui”[78]. În 1470, Ştefan „îi promite regelui Cazimir fidelitate, comportamentul strămoșilor săi și ajutor împotriva oricăror dușmani, conform puterii și obiceiurilor sale, și că atunci când va fi atacat, în persoană va veni la Cameniţa, Colomeea sau Sniatyn, să depună un jurământ, promiţând să nu facă război, fără consimțământul regatului”[79].

În 1485, Ştefan cel Mare îl iartă, printr-un salvconduct, emis la Colomeea, pe Mihail logofăt, ctitorul bisericii din Horodniceni, fostul negociator al lui Petru Aron, căruia îi permite să se întoarcă în ţară, unde va primi toate vechile sale onoruri[80].

În 1499, din Hârlău (Herlow), „Ştefan, palatin al Moldovei, declară că, prin sprijinul lui Vladislav, rege al Ungariei, a încheiat cu Ioan Albert, regele Poloniei, după vătămări reciproce, o pace perpetuă cu sus-zisul rege al Poloniei, şi cu Alexandru şi Sigismund, fraţii lui. Ei se vor informa reciproc despre prietenii lor comuni şi el, Ştefan, va oferi pace regatului, atât el, cât și fiul său Bogdan. Când regele Ungariei şi al Poloniei, vor dori să treacă, prin Basarabia, spre gurile Dunării, împotriva Turciei, va fi şi el obligat în persoană să-i urmeze şi să-i ocrotească. Să fie securitate pentru negustorii din Moldova şi să se facă dreptate pentru pierderile suferite. Dată

[78] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13
[79] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13
[80] Dogiel, Codex dipl., t. 1, fol. 603, apud Jablonowski, p. 13

în Hârlău, înainte de sărbătoarea Sf. Margareta, în 1499”[81].

Al doilea set de mărturii, selectate de Alexander Jablonowski din dosarele „Akta Coronne”, cu menţiunea că „în dosarele acestei secțiuni s-a păstrat ortografia originală, cu excepția majusculelor și a punctuației”, începe cu „Literae ad Regem” (Scrisori către rege), prima dintre acestea, datată în 1 august 1448, fiind „o scrisoare a lui Ioan Hunyad, domnitorul Ungariei, către regele Cazimir al IV-lea Jagiellon, cu privire la certurile domestice din Valahia”.

Prima scrisoare de la Ştefan cel Mare, trimisă în 13 iulie 1471, din Vaslui (Wazłow), prin care îl informează că nu poate să-şi „trimită fiul, cu oşteni, ca să-l ajute în Cehia (Boemia)”, „căci nu de puține ori au trecut din toate părțile noastre secui și unguri, care… ne hărțuiesc din toate părțile și, de asemenea, ne atacă des”, deci „se poate considera că sunt cu totul necăjit, în toate privinţele, că copilul meu, aflat la o vârstă atât de fragedă, nu este în nici un caz capabil să-l implic în treburile străinilor, pentru că, deşi este de mare statură. Îi lipsesc înțelegerea și înțelepciunea care să-l ajute să fie în întregime în slujba Seninătății Voastre”. În plus, „chiar în aceste zile, Radu voievod a venit cu putere mare în ţara mea, ca să mă nimicească… dar am făcut să se rostogolească toată puterea aceea” (pp. 28, 29).

În 1491, sosesc trimişii regelui Kazimierz Jagiello, ca să i se plângă lui Ştefan şi să-l mustre, în numele

[81] Jablonowski, pp. 13, 14

regelui, „cu privire la invadarea Pokuţiei de către valahi”, ceea ce „Măria Sa a crezut că s-a făcut din porunca ta” (pp. 32, 33).

În 15 aprilie 1499, la Krakowia, a fost „încheiat un act al legământ între regele Ioan Albert și voievodul Țării românești (wołoskim) a Moldovei, Ștefan”, prin care „Ștefan și fiii săi, și fiii fiilor lor, și supușii lor, trebuie să fie prieteni prietenilor noștri… și dușmani dușmanilor noștri” (pp. 34-39).

În 1503, se emite, la Suceava, în stilul caracteristic al cancelariei moldoveneşti, „salvconductul dat trimișilor regelui Alexandru de către voievodul Ștefan, cu privire la delimitarea Pokutiei”:

„Io Ştefan, domn palatin al ţării Moldovei, prin harul lui Dumnezeu, dăm de ştire şi facem cunoscute şi aceste scrisori ale noastre tuturor celor ce le vor vedea sau le vor auzi citite, pentru că suntem credincioşi şi dăm aceste scrisori ale noastre pentru mântuirea creștinilor adevărați, așa cum se dau de obicei în toată lumea între prinții, domnii și oamenii creştini, prin harul lui Dumnezeu lui Alexandru, regele Poloniei, și marele duce al Lituaniei, iubitul nostru prieten, care trebuie să vină ca să vadă pământul care se întinde sub pădurea Haliciană, între râul Nistru și între munți, cu condiția să fie însoţiţi de număr de două sute de oameni, ca să vină liber și în siguranță, cu tot ce vor, şi care au avut posesiunile lor până la Colacin, până în ziua Tuturor Sfinților, care este a doua zi a lunii noiembrie, şi să fie aici, la Colacin, în această zi, care a fost fixată de regele Ungariei; și, văzând

țara menționată mai sus, vor fi la fel de liberi și în siguranță, cu tot ce au ei și să nu aibă nicio pierdere din partea noastră. Iar pe deasupra, întărim aceasta cu credinţa mai sus-zisului nostru domn Ştefan, şi credinta fiului nostru, Bogdan, şi credinta tuturor boierilor noştri moldoveni mari şi mici" (p. 40).

Răspunsul dat trimișilor valahi de către regele Alexandru, cu privire la delimitarea Pokuţiei. Grodno, în 7 octombrie 1503. „Alexandru, etc. Dăm de ştire tuturor celor care vor vedea, citi și auzi scrisorile prezente, că promitem, garantăm, am făgăduit și angajăm și dăm această scrisoare a noastră pentru mântuirea adevărului și a creștinismului, așa cum stă în toată lumea și ține de credința creștină, lui Ion Ştefan voievod și oamenilor lui din ţara Moldovei, iubitul nostru prieten, care urmează să vină şi el să vadă acest pământ, care se întinde din pădurea de Haliciei, între râul Nistru şi între munţi; pe deasupra, le dăm salvconduct unui număr de două sute de oameni, care să vină în siguranţă şi în voie şi pe care îi vom însoți până la Czeschibyessy şi până în pădurea Haliciei, în Ziua Tuturor Sfinților, care este a șasea zi a lunii noiembrie, cu binecuvântarea serenisimei majestăţi a lui Wladislav, Regele Ungariei, dragul nostru frate, că ei pot fi la Colacin, împreună cu oamenii care sunt supuși aceluiași domn fratern, regele Ungaria, și cu poporul nostru, și de acolo să călătorească peste tot, prin acel ținut, până la Czessybijessy şi până la Țara Haliciană, și să se uite din nou la hotarul Colacinului al pământul scris mai sus și, de asemenea, le dăm pace și libertate să se întoarcă la stăpânul lor și să nu aibă nici o pierdere de la noi și de la supușii noștri. Mai mult, aceasta este credința

împărăției noastre, scrisă mai sus de Alexandru, regele Poloniei, și credința tuturor arhiepiscopilor și episcopilor noștri, a nobililor, sfetnicilor și nesfetnicilor mari și mici, sub pecetea secretă a inelului nostru, ca mărturie şi fermitate a tuturor acestora. Dată la Grodne, în ziua a șaptea din octombrie, în anul Domnului o mie cinci sute trei" (pp. 40, 41)[82].

În capitolul „Akta Litewskie" (Acte lituaniene), referirile la Ştefan cel Mare încep din anul 1480, cu scrisoarea voievodului moldovean, adresată regelui Kazimir, care se afla la Vilnius, despre „întăririle cerute împotriva turcilor, siguranța față de Moscova și necazurile pricinuite de oamenii din Kameniţa" (p. 59), celelalte mărturii fiind:

Mesajul prinţului lituanian Alexandru, adresat lui Ştefan al IV-lea, voievod al Ţării româneşti a Moldovei, în 1492, prin care îi vestea „moartea tatălui său, regele Cazimir, și propria sa urcare pe tron" (p. 60);

Răspunsul din 5 februarie 1493 prin care Ștefan al IV-lea, voievod al Țării românești a Moldovei, transmitea „un salut lui Alexandru, cu ocazia urcării sale pe tron şi îl îndemna la o alianţă împotriva turcilor" (p. 61);

Răspunsul, din 1493, al prinţului Alexandru la mai sus-menționata scrisoare a lui Ştefan, „cu un angajament de prietenie și disponibilitate de a se alătura fraților săi împotriva păgânilor" (p. 62);

---

[82] Metr. Kor. ks. 20, str. 103

Mesajul din 1493 al prinţului Alexandru, prin care îl invită pe Ştefan voievod. „să depună un legământ" (p. 63);

Mesajul din 1496, al prinţului Alexandru, prin care îl asigură pe Ştefan „de disponibilitate pentru a acorda trecerea în siguranță spre Moscova și îi face o cerere de despăgubire pentru prejudicii de frontieră, cauzate supuşilor săi prin arderi" (p. 63);

Permisul dat, în 18 iunie 1496, de prinţul Alexandru trimişilor lui Ştefan voievod de a trece, prin Lituania, spre Moscova (p. 64);

Răspunsul dat trimișilor voievodului Ștefan de la prinţul Alexandru, în 1946, cu o declarație de disponibilitate pentru a intra într-o alianță cu el (p. 67).

Mesajul prinţului Alexandru, trimis voievodului Ștefan, în 1496, în care îl asigură că va încheia o alianță cu el, atunci când se va apropia de ţinuturile sale ucrainene (pp. 67, 68).

Mesajul prinţului Alexandru către același voievod, trimis din Trokow, în 10 septembrie 1496, prin intermediul mareşalilor Woytech Kuczukowicz şi Fedko Hawryłovicz în legătură cu alianța în curs de pregătire (pp. 68, 69).

Mesajul voievodului Ştefan, către prinţul Alexandru, trimis prin vornicul Giurgea şi pisarul Matiaş, în

1496, cu sugestii pentru tratatul şi legământul care urma să se încheie (pp. 73, 74).

Răspunsul trimişilor lui Ștefan, pitarul Ivan şi diacul Toma, din acelaşi an 1496, despre fermitatea actului legământului, ale cărui formulări nu vor fi schimbate (p. 74).

Legaţia voievodului Ştefan, din 1499, la ţarul Ivan Vasilevici al Moscovei, în chestiunea medierii împăcării cu ginerele ţarului, prinţul lituanian Alexandru, pentru a-l atrage într-o alianță generală împotriva păgânilor (pp. 75, 76).

Solia din 1502 a voievodului Ştefan la Regele Alexandru al Poloniei, cu privire la Pocuţia (pp. 79-83).

Epilog

Cartea cărturarului polon Alexander Jablonowski, *Źródła dziejowe* (Izvoare istorice), Tom X, *Sprawy Woloskie za Jagiellonów* (Problemele românilor sub dinastia Iagelonilor), *Akta i listy* (Acte şi scrisori), Warszawa 1878, pp. XLVIII-LXXX, cuprinde aproape 1.000 de pagini de mărturii despre istoria românească, nu doar moldovenească, în contextul istoric al relaţiilor româno-polone.

Cartea lui Alexander Jablonowski ar merita, în întregime, o traducere profesionistă, care să fie făcută de cunoscători ai limbilor polonă, latină şi română, sub coordonarea unui istoric interesat de „izvoare", nu doar de o carieră făloasă şi, în bună parte, mincinoasă. Eu nu mă pot aventura într-un asemenea demers, dar nici nu pot trece indiferent pe lângă mărturii neaşteptate, deşi ţelul meu este acela de a găsi o confirmare sau o infirmare a existenţei unui portret al lui Ştefan cel Mare, făcut în anul 1494, în partea dreaptă, de la intrarea în biserica romano-catolică din Przemyśl, portret semnalat de ofiţerii români din Banat, care apărau oraşul de năvala armatei ţariste, în gazetele ortodoxe „Foaia diecezană" (Anul XXXIV, Nr. 10, Caransebeş 10/23 martie 1919) şi „Unirea" (Anul XXIX, Nr. 56, sâmbătă 15 martie 1919, p. 3).

Nu ştiu dacă a existat sau dacă mai există un astfel de portret, care să poarte inscripţia „**Stephanus Magnus dux Valachorum anno Domini 1494**”. Ştiu însă că, dacă nu îl caută nimeni, nici nu va fi găsit vreodată. Este importantă, desigur, şi infirmarea afirmaţiilor din 1918, dar nu din suficienţă, ci după temeinice căutări, chiar şi în condiţiile în care, cu toate stăruinţele, poţi păşi prin megieşia adevărului, ursit să fie aflat altcândva, de către altcineva.

E atât de important un portret al lui Ştefan cel Mare, singurul făcut în ultimul deceniu al vieţii sale, în condiţiile în care artiştii plastici români, inclusiv vechii iconari, începând cu cei ai lui Petru Rareş, i-au portretizat legenda cu atâta inspiraţie? Probabil că nu sau probabil că da, pentru unii dintre noi, cei care tot încercăm să ne descoperim şi să ne înţelegem (**I. D.**).

Cuprins

În Polonia, de-a lungul veacurilor, Ştefan cel Mare a fost şi rămâne „**un om de excepţie**, din toate punctele de vedere, plin de **netăgăduită înaltă diplomație**, de **abilități militare și administrative**, care, urcând pe tronul ţării sale, cu **extraordinara sa tărie de caracter** a

ŹRÓDŁA DZIEJOWE.
TOM X.

SPRAWY WOŁOSKIE
ZA JAGIELLONÓW.

AKTA I LISTY

Aleksander Jabłonowski.

WARSZAWA.

1878.

devenit **cel mai mare dintre voievozii valahi**, într-un cuvânt, Ștefan al IV-lea, care **merită un mare nume** şi printre urmașii săi", „curajosul Ștefan", pe care românii, „din cauza virtuţii lui de nedescris, îl consideră sfânt".